

др Иван Ристић
ОШ „Вук Караџић“ Крушевац
0807978@gmail.com

УДК 341.7/8(497.1)“1918/1939“(049.3)

Приказ

Примљено: 13. 5. 2021.

Прихваћено: 1. 9. 2021.

СРБАН МИНИСТР, ОД БИРОКРАТИЈЕ ДО ДИПЛОМАТИЈЕ. ИСТОРИЈА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ДИПЛОМАТСКЕ СЛУЖБЕ 1918–1939, ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ, БЕОГРАД 2018.

Све до појаве дела које је предмет овог приказа, аутора др Срђана Мићића, научног сарадника Института за новију историју Србије у Београду, у југословенској и српској историографији није постојала темељна историографска студија посвећена дипломатској служби Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије. Десетине научних прилога, књига, докторских дисертација и објављених извора, углавном су за тему имале поједине сегменте дипломатске делатности, биографије истакнутих дипломата (углавном писаца и песника, као што су Иво Андрић, Јован Дучић, Милан Ракић и др) или организацију и функционисање појединих дипломатско-конзуларних представништава. У оквиру већих спољнополитичких студија које су се бавиле односима међуратне Југославије са великим силама, суседним државама или југословенском политиком према одређеним регионалним и европским питањима, обрађиване су и поједине теме везане за функционисање дипломатске службе, али није постојала целовита, свестрана, систематична и дубинска анализа овог важног историографског питања.

Историја дипломатске службе представља засебну истраживачку тему, уско повезану, али ипак различиту, од истраживања спољне политике, јер спољна политика и дипломатија нису синоними. Грубо речено, однос спољне политике и дипломатије је однос *циља и средстава*. Док спољна политика дефинише циљеве, стратегије и начине остварења постављених циљева у међународним односима државе, дипломатија представља средство за реализацију постављених циљева. Доношење спољнополитичких одлука сложен је процес у коме учествују различити фактори: владе, владари, народна представништва, војска и обавештајне службе, политичке организације, привредни и друштвени центри моћи, јавно мњење итд. С друге стране, дипломатска служба је хијерархијски организована служба и део је државне управе сконцентрисан у оквиру посебног министарства (министарства спољних послова). Окосницу дипломатске службе, поред централног органа управе (министарства) чине дипломатска и конзуларна представништва у иностранству – при страним државама или међународним организацијама.

Све напред речено указује на значај књиге Срђана Мићића и њен кључни допринос српској историографији, када је реч о међуратној дипломатији. Аутор

результате свог исцрпног истраживања излаже кроз увод и седам тематски конципираних поглавља. Књига садржи и закључак, списак извора и литературе и именски регистар. Књига је обима 482 стране, а издавач је Институт за новију историју Србије. Рецензенти су проф. др Мира Радојевић, др Драган Бакић и др Душан Бајагић.

У уводном делу (стр. 7–17) аутор даје преглед досадашњих истраживања југословенске дипломатске службе између два светска рата, примарних извора о овој теми које је користио у истраживању, као и методолошки оквир истраживања. Посебна драгоценост за будуће истраживаче је та што је аутор у напоменама пописао целокупну библиографију радова о овој теми од 1930-их година прошлог века до данас.

У наредна два поглавља (*Развој модерне европске дипломатије* и *Развој модерне српске дипломатије*) (стр. 19–58), аутор нам пружа увид у шири историјски и европски контекст деловања југословенске међуратне дипломатије. Користећи богату старију и најновију инострану теоријску и историографску литературу (на енглеском, француском, италијанском и немачком језику), аутор нам даје сажет, али прецизан и информацијама богат преглед развоја европске дипломатије и дипломатске службе, као и српске дипломатске службе, на основу релевантне домаће историографске литературе.

У наредном поглављу (*Двор и министарски савет*) (стр. 59–72), аутор се бави организацијом и функционисањем два кључна фактора у доношењу спољнополитичких одлука – заправо креатора спољне политике – краља (Краљевог двора) и владе. Аутор обраћа пажњу како на правне (уставне) основе деловања краља и његове службе, као и владе, тако и на оне фактичке, политичке – из којих произилази политичка (стварна) моћ појединих политичких чинилаца.

Тема петог поглавља (*Министарство иностраних дела Краљевине СХС и Министарство иностраних послова Краљевине Југославије*) (стр. 73–132) је организација централног органа дипломатске службе – министарства надлежног за спољне полове. Аутор се бави организационим целинама – одељењима и одсецима (њиховим оснивањем, укидањем и реорганизацијама), положајем чиновника и њиховим рангирањем, положајем жена у дипломатији, проблемима буџета итд. Аутор посебну пажњу посвећује организационим аспектима архиве и библиотеке Министарства иностраних дела, што је за историчаре посебно занимљиво, с обзиром на то да су сачуване архиве овог министарства и дипломатско-конзуларних представништава данас најважнији извори за изучавање спољне политике и дипломатије међуратне Југославије, као и на чињеницу да су поменуте архиве у значајном делу уништене или покрадене од стране окупатора у току Другог светског рата. Међутим, аутор указује и на немаран однос према архивама самог ствараоца, односно министарства, што се, нажалост, може приписати и пословичној немарности наше администрације према архивама уопште. Као и у претходним поглављима, аутор и овде указује како на правне основе функционисања министарства, тако и на фактичке проблеме у његовом функционисању.

У шестом поглављу (*Персонал министарства*) (стр. 133–230) аутор са организационог аспекта премешта фокус на "људски фактор", односно на персонални састав министарства, почевши од самих министара, односно начина њиховог избора, где аутор посебно указује на кључни утицај краља Александра на

постављање министара али и свих битнијих чиновника Министарства иностраних дела. Аутор се у овом делу бави и осталим утицајима како на саме ministre, тако и на вођење спољне политике. Овде долази до изражаја једна од битнијих карактеристика ове књиге, тачније ауторовог приступа, а то је указивање на свакодневни живот, лична својства и личне односе носилаца дипломатских функција на свим нивоима. Дакле, један гломазан апарат, каква је дипломатска служба, која посматрачу са стране може деловати помало апстрактно или превише формално, овим добија обележје једног динамичног и живог система, у којем је испреплетано стотине појединачних живота, судбина и животних прича чиновника различитог ранга, њихови међособни односи поштовања и упућености једних на друге, али и сујете, зависти, па и мржње. Тако се аутор бави начином на који је неко могао постати део дипломатског апарата, напредовањем, али и здравственим стањем чиновника (напрасним болестима и смртима, самоубиствима и сл), њиховим породичним односима, који су, с обзиром на природу саме делатности, били под нарочитом пажњом министарства – чиновници (нарочито они вишег ранга), располагали су поверљивим информацијама, па су чланови њихових породица лако могли постати предмет интересовања других држава или обавештајних служби. У том смислу, дипломатска служба носила је и одређена ограничења – на пример, дипломатски чиновник се могао оженити страном држављанком само уз одобрење министра. Углавном, приватни живот дипломатских службеника био је под надзором њихових претпостављених. Аутор наводи низ конкретних примера који илуструју односе о којима је реч. Такође, аутор се у овом делу бави крађама и проневерарама државног новца, корупцијом и другим негативним појавама, чиме је, још једном, указано на сложеност функционисања дипломатске службе.

Седмо поглавље (*Дипломатска и конзуларна представништва*) (стр. 231–356) је, уједно, и најобимније. С разлогом, јер управо дипломатско-конзуларна представништва чине кичму читаве дипломатске службе. У овом делу аутор се веома детаљно бави организацијом свих представништава у иностранству – дипломатских (посланстава), конзуларних, као и сталних делегација при међународним организацијама и мисијама, дајући комплетну слику о начину функционисања – извештавању, канцеларијском пословању, обавештајној делатности и другим безбедносним питањима, политичком раду као главној функцији итд. И у овом, као и у претходном поглављу, аутор посебну пажњу посвећује међуљудским односима и условима свакодневног живота, али и "скривеној" страни дипломатије – инцидентима, крађама, корупцији итд. Аутор вешто у свој дискурс о организационо-функционалном аспекту рада дипломатске службе, уклапа приче из живота дипломатских представника. Већ смо поменули да дипломатски службеници нису имали право на свој приватни живот у пуном обиму, онако како се то практикује изван службе, те да су њихови лични животи (бракови, породични односи, имовна стања), као и личне карактеристике (сујете, зависти) суштински били повезани са функционисањем саме службе. Аутор то показује на многобројним примерима.

Осмо поглавље (*Сарадња са другим институцијама у иностранству*) (стр. 357–440) посвећено је односу дипломатске службе (представништава) са војним аташеима (изасланицима), који су били носиоци делатности војне обавештајне службе у иностранству (војни обавештајци), као и сарадњом самих дипломатских

представништава са војном обавештајном службом. Аутор се бави добрим и лошим странама односа између дипломатских и војних представника у иностранству. Бави се, такође, и односом дипломатских представника и чиновника Министарства унутрашњих послова, који су, при дипломатским представништвима, обављали послове (цивилне) обавештајне службе. Осим односа са војском и Министарством унутрашњих послова, пажња је посевћена и односима дипломатске службе са представницима Централног пресбиороа, државне информативне агенције, као са другим информативним агенцијама. Аутор своје истраживање завршава интересантном "студијом случаја", на чијем примеру показује сарадњу између дипломатске службе са једне, и других институција и појединаца са друге стране. Она се односи на, средином 1920-их година, разбукталу ревизионистичку пропаганду у Европи, чији је циљ било негирање кривице Немачке и њених савезника за изазивање Првог светског рата, што би имало огромне политичке и међународне импликације, уколико би се, наравно, успело у томе. Србија, као централна држава тог ревизионистичког наратива, на коју се покушавао пребацити "грех" за изазивање рата, нарочито је била заинтересована за раскринкавање ове пропагандно-политичке кампање, у чему је дипломатска служба (Министарство спољних послова, посланство у Бечу итд), имала кључну улогу.

На крају (стр. 445–451) дат је преглед коришћене архивске грађе и других примарних извора, који је импресиван – укупно 59 различитих фондова и збирки из домаћих и иностраних (америчких, енглеских, бугарских) архивских институција. Ту је и саписак од готово 50 библиографских јединица објављене грађе домаће и стране провенијенције (докумената, мемоара, дневника итд), као и списак литературе који се састоји од 204 библиографске јединице.

Сматрамо да нећемо погрешити ако у закључку приказа истакнемо да се ради о једном од значајнијих дела домаће историографије, из области савремене историје, у последњих неколико година. Не само да је аутор Срђан Мићић својим истраживањима дошао до многих до сада непознатих чињеница и појединости из богате историје југословенске дипломатске службе између два светска рата, већ је чињенице (познате, мање познате и до сада непознате) и њихова тумачења успео да смести у шири формално-правни, политички и историјски оквир, пружајући тако свестрани поглед на једно важно питање, какво је функционисање дипломатске службе југословенске државе, у периоду сталних превирања и нестабилности, како на регионалном, тако и на европском нивоу.